

צירופי דברים: לתערוכה של אליהו ניומן¹

נתן אלתרמן

כל חדר שיש בו חלון ותמונה יכול לשמש נושא לכמה שורות דפוס או למסה מקיפה על היחס אשר בין האמנות לטבע. אני אבחר, כמובן, בדרך הראשונה ואגיד רק זאת: אם אדם, הבא לחדר כזה, שם עין בתמונה לפני שהוא מביט בחלון - סימן טוב הוא לתמונה וסימן רע לעין.

עינינו המופלאות שואבות את העולם בלי־הרף מתוך האור ומתוך האפלה, מן הקרוב ומן הרחוק, מן הפקחון ומן החלומות, אולם אשד־המראות הזה ניגר עלינו ברובו ללא כל צורך ותועלת והשפעה. נדמה כי לו הרגשנו פתאום את כל כובד גליו הרחבים והמגוונים היה מוחנו הקטן נסחף עמהם כאבן הנקרעת משיאי הניאגרה. אבל בני־האדם הם מאושרים מאוד בכל הנוגע להשגחה עליונה. גם כאן נהפכה להם המכה לרפואה ומרוב ראייה חדלו האנשים לראות. אנחנו מביטים.

מביטים בכדי למצוא. לבחור. להתענג. לא לטעות. לא ליפול. לא להיחבט בקיר. עבודה מועילה ולא קשה לגמרי.

אך הנה, לפעמים מתחיל מוחנו המבוצר להתהפך מצד לצד על משכב מלכותו. שנתו נודדת למרחקים וגם אותו תוקפת קדחת התנועה. הוא אומר: - דייני. אני, המוח, רוצה להתבלבל. אני רוצה להסתחרר ולהיסחף שפכו עלי את הניאגרה... אז אנחנו מביטים בכדי לראות.

¹ פורסם ב'טורים', שנה א, גל' כו-כז (כ"ג בשבט תרצ"ד, 8 בפברואר 1934), עמ' 9

באופן פרימיטיבי כזה פתרתי לעצמי את הסוד העמוק של אמנות השטח. העולם החזותי נראה לי כצבא אויבים מסתער, הציירים - כחיילים בודדים, אוהבי קרבות, והמולברטים - כבריקאדות.

הצייר אליהו ניומן, כמו שראיתיו בשעת עבודתו בדגניה א', עם כובע־הקש הרחב לראשו ועם האלבום הפתוח על ברכיו, לא היה דומה כלל לאיש צבא, והמלחמה הלירית, שהתנהלה בינו ובין השדרה ה"מצטיירת", נסתיימה רק באקווארילה תמימה. ראיתיו רוקם קו לקו את השקט הירוק ואת כתמי השמש המצלצלים, אשר לטפו את שנינו במידה שווה, אם כי אני עמדתי לפנייהם בידים ריקות. אמנם לא כל המראות היו אדיבים כל־כך. הרפת בדגניה ב', למשל, התנהלה באופן מעשי וקמצני הרבה יותר. את כל חנה גילתה רק לניומן, ואני, לאחר שראיתי את התמונה החדשה, יכולתי רק להודות כי הצדק אתה. שורת העצים אשר מלפניה נהפכה לצעיף דק ורוטט, והיא עצמה הציצה מבעדו ככלה נאה וחסודה. אפילו בן דגניה ב', המשורר לוי בן אמתי, שאהב אותה גם לפני־כן, התוודה לפנייה מחדש על אהבתו לאחר שהבין את פיה הנסתר. רבות מתמונותיו של ניומן מבליטות כשרון זה של תפיסה מיוחדת, אינטואיטיבית, ולכן - מפתיעה וטבעית כאחד. נושא יחידי משמש לו לפעמים חומר לכמה וכמה קומפוזיציות עצמאיות ושלמות. פינות רבות בארץ "ראו אור" וצבע על בדיו הנאמנים. אין הוא מרבה לצייר תמונות עיר, אבל "כיכר חמרה", מרכז המסחרי של חיפה, הוא מעשה יכולת רבה. גביש מוצק מתנוצץ בשטחים וגוונים. תמונה זו היא בין המעטות המוקיעות את העבודה והמחשבה־תחילה, בעוד אשר ציורי הטבע, סביבתו הטבעית של ניומן, מדגישים את הספונטאניות והאינטואיציה.

ה"עץ בעין־חרוד". הוא מתנשא באצילות זקופה ומתרחבת. נדמה שאת כל המרחק והרוחב אשר בתמונה תלה הצייר באילן גדול זה... העץ ממלא את השטח ושופע חיים בהירים על כל סביבותיו.

"העץ על הכרמל" הוא אחר לגמרי. כאילו בקע את הסלעים, זנק למעלה והשתפך כמזרקה, יש אולי רצון לראותו רועש יותר, אכזרי יותר, אבל מכחולו של ניומן הוא מטבעו מרגיע ומרכך. זה גורם בהרבה בתמונותיו לצירוף מיוחד של הפכים. ה"עץ על הכרמל" פורח בפראות עדינה, כמו ש"עננים וים" גועשים בסער שקט וכמו ש"השדרה בדגניה א'" מעולפת סודיות בהירה.

את אוצר האפשרויות, הגנוז בצבעי־המים למסירת האור והשקיפות המיוחדים לארץ
חושף ניומן במלואו בציורי הפאנורמה. התמונות מהר הכרמל מגוללות מרחקים
ומותחות צעיפי־אור שקופים עד תכלית.
אין הוא ירא לצייר גם בסנוורי הצהרים הלוהטים: "אדרבא, תצרב תמונתי כמו השדה
שאני מצייר... הם יאהבו זה את זה בלב ולהב".
השאלות אשר א"י מציגה לפני כל צייר לא הפכו את ניומן ל"מחפש דרכים" תמידי ולא
אילצוהו לבגוד במהותו הפנימית. התמונות אשר צייר באמריקה ובצרפת הן רק אחיות
בכירות לתמונות אשר צייר כאן. גם בתוך כבשני החמסין הוא שומר על הצבעים
העדינים ועל הדממה הדקה. תערוכת האקוורלים, הפתוחה כעת במוזיאון, שהיא
עבודת אהבה של ניומן במשך השנה האחרונה בכל פינות הארץ, יכולה להוכיח כי גם
הציור, הקשור יותר מכל אמנות אחרת בתנאים חיצוניים של מקום וסגנון משקף תמיד
רק דבר אחד, את עיני הנפש. אפילו בארץ הבהירה ביותר אין העינים הללו זקוקות
למשקפי־שמש, ואפילו בחברה היותר פרלמנטארית אין צבע אישוניהן המתחלף נעשה
קבוע ומוגדר על־פי רוב דעות.
ודרך אגב מותר לשאול את כל המחפשים בזיעת אפיים דרכים וסגנונות מקוריים, את
כל המתלבטים הכרוניים בספרות, במוסיקה וביצור מי הטיל עליהם את העבודה
המשונה הזו ולמי זה חשוב בעצם?... יסורי יצירה הם ממין אחר לגמרי. הם נאכלים
עם הבשר ודם, עם היום וליל, עם השמחה והעצבונות שבכל המקומות ובכל הרגעים.
אמן רציני הוא ראשית־כל אדם, ואדם הוא אחרית־כל אמן "רציני"... אין הוא מחפש
באמנות, אלא חי בה את חייו האנושיים ויוצר לא לפי שיטה אלא לפי גורל והכרח. הוא
לא יתבייש לאמר כי כל ענין הספרות או המוסיקה חשובים לו הרבה פחות משיר אחד,
ממנגינה אחת שלו, או נכון יותר, מן היום־ליל החי אשר הוליד אותם. הספרות היא
בשבילו מקל־נדודים ולא דרך נדודים. את ויכוחי האסכולות וקביעת הסגנונות הוא
מניח בכל לבו לאנתולוגיות ולמוזיאומים.